

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

ISSN 1409-8571

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

книга 45

Скопје, 2019

Издавач: Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
За издавачот: проф. д-р Анета Дучевска, декан на Факултетот

РЕДАКЦИСКИ ОДБОР

Румена Бужаровска
Руска Ивановска-Наскова
Лидија Капушевска-Дракулевска
Марија Паунова
Аслан Хамити

EDITORIAL BOARD

Rumena Bužarovska
Ruska Ivanovska-Naskova
Lidija Kapuševska-Drakulevska
Marija Paunova
Aslan Hamiti

Адреса: Филолошки факултет „Блаже Конески“, п. фах 567
1000 Скопје, Република Македонија
Address: Blaže Koneski Faculty of Philology, PO Box 567
1000 Skopje, Republic of Macedonia

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“
на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Книга 45, 2019

ANNUAL COLLECTION

Blaže Koneski Faculty of Philology
Ss. Cyril and Methodius University – Skopje, Volume 45, 2019

Јазична редакција: Симон Саздов

Печати: Мар-Саж, Скопје

Тираж: 200 примероци

СОДРЖИНА

Јазик и дидактика

Билјана Наумоска-Саракинска

Улогата и развојот на зборообразувањето во проучувањето на јазичните промени со преглед на најпродуктивните зборообразувачки процеси во англискиот јазик..... 13

Радица Никодиновска

Лексичко-семантичкото поле *храна* во македонските и во италијанските фраземи..... 31

Звонко Никодиновски

Етниците и етнонимите во афоризмите и во вицевите на македонски јазик 45

Анжела Николовска

Ставовите на идните наставници по англиски јазик кон имплементирање на автономното учење 67

Елена Ончевска Агер

Позитивна психологија за професионална надградба на наставниците 81

Книжевност и култура

Соња Витанова-Стрезова

Пристапни обреди од Вилијам Голдинг: епистемологија на злото и доброто..... 91

Милан Дамјаноски

Дијалогот со дискурсот на нацијата во *Порџрејшоџи* на *умейникоџи* во *младоста* на Ц. Цојс..... 99

Марија Ѓорѓиева Димова

Интертекстуалните рамки во романите на Маргарет Атвуд..... 111

Славица Србиновска
Естетика, историја и политика..... 127

Ирина Талевска
За една книжевна ‘микроисторија’: *Девеџиџе круџа на ѝеколоџи*..... 147

Елизабета Шелева
Род и реконфигурации: читање на границата како културна метафора
(Глориа Анзалдуа: за продуктивната синтеза на трите Ф)..... 157

Преведување и толкување

Јасминка Делова-Силјанова
Фраземи со компонента *јазик* во преводите од чешки на
македонски јазик 171

Сања Михајловиќ-Костадиновска
Кон преводот на шпански јазик на романот *Сестрајџа на Сиџмунд*
Фројг 181

Милена Саздовска-Пигуловска
Предизвици во однос на постигнување преводна еквиваленција при
преведување новосоздадена правна терминологија 195

Експозеа од докторски трудови

Фаркета Дибра Зеќири
Читањето лектира кај учениците: задоволство или оптоварување 211

Љиљана Узуновиќ
Движењето на отпорот во италијанскиот и во македонскиот роман:
низ делата на Фенољо, Калвино, Виторини, Јаневски, Малески
и Солев 223

Прикази и проекти

Руска Ивановска-Наскова

Италијанска дигитална библиотека во Северна Македонија..... 237

Лидија Капушевска-Дракулевска

Еротизмот како „внатрешно искуство“ 239

Анастасија Киркова-Наскова

Шеста меѓународна научна конференција за изговор на англискиот јазик: состојби и практики 243

Соња Китановска-Кимовска

Програма за менторство на Здружението на преведувачи и толкувачи на Република Македонија (ЗПРМ) и Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ – Скопје (ФлФ) 247

Калина Малеска

Приказ на конференцијата ESIDRP – *English Studies at the Interface of Disciplines: Research and Practice 2019* 255

Марија Паунова

Кон поредицата на македонските константи 259

Солзица Поповска, Татјана Панова-Игњатовиќ, Катарина Ѓурчевска-Атанасовска, Соња Китановска-Кимовска, Милена Саздовска-Пигуловска, Магдалена Симионска, Николче Мицкоски
Резултати од билатералниот проект *Можносии за зајакнување на емоционалната интелејџенција како генеричка компетенција кај студентите во преведување и толкување* 263

Александра Саржоска

Италијанистиката во третиот милениум: новите предизвици во јазичните, книжевните и културните истражувања – 60 години изучување италијански јазик на Универзитетот „Свети Кирил и Методиј“ во Скопје, 27. и 28. септември 2019, Скопје 277

Хроники и предавања

Ирина Бабамова

Хроника од вторите денови на франкофонијата на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ – Скопје, 6 – 30 март 2019 г. 281

Anastasija Gjurčinova

Cinema e letteratura in Italia..... 285

Рајна Кошка

„Поданици сме на времето, тоа заповеди ни дава“: една можна хроника за присуството на Шекспир во Македонија..... 297

Есеи од студенти

Анамарија Милошевска

Поетскиот пат на Блаже Конески 317

ЈАЗИК И ДИДАКТИКА

Билјана Наумоска-Саракинска

**УЛОГАТА И РАЗВОЈОТ НА ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО
ПРОУЧУВАЊЕТО НА ЈАЗИЧНИТЕ ПРОМЕНИ СО ПРЕГЛЕД НА
НАЈПРОДУКТИВНИТЕ ЗБОРООБРАЗУВАЧКИ ПРОЦЕСИ ВО
АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК**

Јазикот – независно дали се работи за природен, или за вештачки јазик – претставува систем за комуникација: систем кој се состои од симболи за да се овозможи комуникација. Тој е продуктивен систем, жив организам, постојано подложен на различни влијанија и промени, а, како резултат на својата разновидна природа, подлежи на многубројни различни зборообразувачки процеси, со цел образување нова лексика.

Јазикот е систем од зборови, а постоењето на зборови најчесто се зема здраво за готово од говорителите на еден јазик. Да се зборува и да се разбира еден јазик, покрај другото, значи и да се знаат зборовите на тој јазик. Некои зборови се измислуваат за да ги задоволат моменталните, привремени потреби, и тие се набргу отфрлени; други, пак, носат значења стари стотици години. Просечниот говорител знае илјадници зборови, а секојдневно и тој, и самиот јазик, стекнуваат нови зборови. Англискиот јазик е еден од најкреативните и е јазик којшто е најподложен на промена.

Прочувањето на зборообразувањето не подразбира проучување само на начините, односно на процесите со кои се образуваат зборови што објаснуваат нови концепти за сегашните говорители на еден јазик. Оваа гранка од морфологијата се занимава и со сегашните начини на образување нови зборови, но и со поранешните, т. е. историските, имајќи го предвид фактот дека некои од тие зборообразувачки процеси веќе не се во употреба.¹ Во секој случај, познавањето и разбирањето како се обра-

¹ Методолошките разлики во пристапот кон истиов проблем од гледна точка на историскиот развој и на современата состојба можат одлично да се забележат преку споредба на уводниот методолошки апарат кај Jacek Fisiak, “Historical Semantics; Historical Word-Formation”. *Papers of the International Conference on Historical Semantics and Historical Word Formation, Held at Białejezwko, Poland, 28 – 31 March*

зувале нови зборови во даден период од минатото помага да се утврди поврзаноста со другите зборови.

Дијахронискиот пристап на зборообразувањето е поврзан со *еџимологијата*, наука што се занимава со потеклото и развојот на зборовите. Според западната граматичка традиција, изворот на оваа наука лежи во спекулациите на одредени грчки филозофи уште 500 години пр. н. е. Самиот збор *еџимологија* е прилично интересен бидејќи е латинизирана транскрипција на грчкиот збор *etymos*, кој значи ‘вистински’, ‘вистинит’; според грчките филозофи од овој период, сите зборови биле природно, а не конвенционално, поврзани со она што го означувале.

Во XIX век, етимологијата застанала на поцврсти нозе, а во денешно време таа е прифатена како гранка од историската, т. е. дијахрониската лингвистика. Едно нешто што им станало јасно на лингвистите од XIX век, а кое денес се прифаќа здраво за готово, е дека повеќето зборови од зборовниот фонд на еден јазик не можат да се следат назад до нивното потекло; зборови кои се намерно создадени, преку позајмување облици од други јазици, или по кој било друг пат, се нетипични за вокабуларот на еден јазик во целина, а особено во споредба со оние зборови што се сметаат за основни, нетехнички зборови од еден јазик. Така, етимологот од денешно време ги поврзува зборовите од една синхрониски опислива состојба на еден јазик со зборовите што постоеле во некој претходен период од истиот или друг јазик. Но самите зборови од тој претходен период на истиот јазик или од претходниот јазик се имаат развиено од други претходни зборови.

Така, може да се каже дека јазиците што се разгледуваат од дијахрониска гледна точка, всушност, немаат определен и одреден почеток и крај. Факт е дека не сите јазици тргнале од иста почетна точка и потоа различно се развивале. Исто така, невозможно е да се датира почетокот на еден јазик, освен произволно и приближно, ниту, пак, може точно да се каже кога одреден јазик престанал да постои, освен во случаи кога некој јазик исчезнал со умирањето на неговиот последен роден говорител.

Оттаму е и идејата дека фактите и состојбите од еден период во развојот на еден јазик не треба да се објаснуваат и да се мерат со тие во друг. Јазиците постојано се менуваат, а секој последователен период на еден јазик може, а и би требало да биде опишан сам по себе, без да се споменува од што се развил или, пак, во што веројатно ќе се развие. Дијахронискиот пристап на зборообразувањето бара детално проучување на историскиот

1984]. Berlin: Mouton, 1985, со оној кај Valerie Adams, *Introduction to Modern English Word-Formation*⁵. Routledge, 2002.

развој, потеклото и промените на определениот збор. Значи, иако е до некој степен корисно да се има познавање од случувањата во текот на развојот на еден јазик, сепак, постои потреба од одделување на историското зборообразување од синхрониското, бидејќи станува збор за две одделни и обемни проучувања.²

Развојот на англискиот јазик грубо може да се подели во 3 периоди – староанглиски, средноанглиски и современ (модерен) англиски, а современиот (модерен) англиски јазик, односно англискиот јазик кој денес се зборува, се јавува како резултат најмногу на настаните што се случувале по норманската инвазија во 1066 година.

Староанглиската фаза опфаќа период од околу 700 години, почнувајќи од 450 година н. е., кога Англитите и Саксонците мигрирале во Англија, па до нешто подоцна од норманската инвазија во 1066 година, односно 1150 година; јазикот кој се говорел во овој период се нарекува староанглиски или англосаксонски. Станува збор за рана фаза, т. е. ран облик на англискиот јазик, кој ја претставува генералната основа од која се развил денешниот модерен англиски јазик. Средноанглискиот период траел од XII до XV век – односно од периодот по норманската инвазија на Вилијам Освојувачот, околу 1150 година, сè до појавата на печатницата во 1474 година, односно до околу 1500 година. Иако одредени појави во развојот на англискиот јазик кои се карактеристични за средноанглискиот период можат да се забележат дури и во X век, годината 1150 се прифаќа како општа одредница при демаркацијата на еден период од друг, односно ја означува поделбата помеѓу староанглискиот и средноанглискиот период. Најпосле, Современ англиски јазик е поимот што ја означува современата употреба на англискиот јазик. Во однос на историската лингвистика, односно од дијахрониска гледна точка, овој поим се однесува на англискиот јазик што се зборува по средноанглискиот период, односно по големата промена кај вокалите (*Great Vowel Shift*), која започнува при крајот на XV век и продолжува во XVI век. Значи, модерниот англиски период го опфаќа периодот по 1550 година и трае сè до денес.

Како што јазикот постојано се менува, па постојат и се бележат значителни разлики во неговиот развој дури и во текот на еден единствен стадиум на јазикот, и самата поделба на периоди не е, ниту може да биде,

² Дотолку повеќе затоа што, како што истакнува C. S. Cowie, резултатот од секое дијахрониско истражување, всушност, станува “a socio-historical account of derived nominalization, which demonstrates the ways in which neologising – and thus productivity – can be driven by contextual factors, discourse processes and stylistic considerations.” Cf. Cowie, C. S. (1999). *Diachronic word-formation: a corpus-based study of derived nominalizations in the history of English*. (Doctoral thesis).

ригидно сфатена. Имено, годините што се споменуваат при означување на различните периоди во развојот на еден јазик се релативни, односно произволни, и се прифаќаат како такви од практични причини. Развојот на англискиот јазик е непрекинат; тој постојано се менува и во ниеден момент нема прекин во процесот на постојана транзиција. Дадените години што ги означуваат главните три периоди во развојот на англискиот јазик се прифатливи, бидејќи станува збор за периоди во кои промените се случувале со некое позабрзано темпо, па со подлабока анализа јасно се забележува дека јазикот влегол во една друга, нова фаза на својот развој.

Интересен е фактот што прашањата со кои се занимавале лингвистите во XVII, XVIII и XIX век, па и оние со кои се занимаваат денешните лингвисти, не покажуваат голем напредок од времето и идеите на Панини. Една причина за ова е фактот што проучувањата за зборообразувањето не го добиле неопходниот поттик што лингвистиката како целина го добила во почетокот на XX век, најмногу поради поделбата помеѓу *синхронија* и *дијахронија* од страна на Де Сосир, којашто имаше и сè уште има значајно влијание врз лингвистичките проучувања од 1916 година до денес. Оваа поделба успешно го исклучи проучувањето на зборообразувањето, каде што синхронијата и дијахронијата, всушност, најприродно одат заедно. Така, иако некои лингвисти како Јесперсен успеаја да ги обединат синхронскиот и дијахронскиот пристап во своите проучувања од оваа област, поголемиот број лингвисти, сепак, продолжија да го разгледуваат зборообразувањето или целосно од синхрониска гледна точка, како што е случајот со Блумфилд, или, пак, целосно од дијахрониска гледна точка, како што прави Козиол (Jespersen, 1942; Bloomfield, 1935; Koziol, 1937).[□]

Вака стоеле работите во однос на проучувањата во зборообразувањето во мигот кога лингвистиката ја доживеала т.н. „револуција на Чомски“ во 1957 година, со објавувањето на делото *Синџакџички сџрукџури* (Chomsky, 1957). Објавувањето на ова дело драстично ги промени пристапот и погледите кон јазикот, кои дотогаш беа прифатени од поголемиот број влијателни лингвисти. За разлика од американскиот структурализам од 40-тите и 50-тите години на XX век, каде фокусот беше ставен на фонологијата и морфологијата, Чомски го стави фокусот врз синтаксата.

Американскиот сџрукџурализам не покажува голем интерес за зборообразувањето, поради што центар на вниманието се облици помали од зборот, а зборот, пак, не носи теоретско значење во структуралната теорија. Од друга страна, ниту трансформативната граматика не е многу заинтересирана за зборообразувањето, бидејќи фокусот се става на облици поголеми од зборот, односно, на структурата на фрази и реченици.

Се верува дека речениците не се состојат од зборови, туку од морфеми, па не се смета дека зборовите играат некоја важна улога. Дури и кога, работејќи во рамките на трансформативната граматика, Лис ги проучувал зборообразувачките процеси во создавањето нова лексика, тој не ги гледал зборовите како посебни облици, туку како посебен вид на вметнатата реченица (Lees, 1960). Тој дури ги отфрла повеќето рани студии за зборообразувањето, вклучувајќи ги и тие на Панини, нарекувајќи ги „таксономски“.

Во 1960 година излегува од печат првото издание на монументалното дело од Марханд – *Категории и видови зборообразување во современиот англиски јазик* (Marchand, 1960),³ дело што Лис исто така би го опишал како „таксономско“, зашто не нуди правила со кои би се објасниле постојните или новите облици. Во секој случај, делото е од особена важност поради теоретските погледи и информациите што ги нуди, како и поради фактот што се јавува како исклучок од стандардниот пристап кога е во прашање зборообразувањето, па го разгледува него од синхрониска и дијахрониска гледна точка. Но, како и да е, во рамките на трансформативната граматика не се менува основната претпоставка дека создадените зборови претставуваат посебен вид реченици, чијашто внатрешна структура е определена од фонологијата.

Во 70-тите години на минатиот век голем број лингвисти го насочуваат своето внимание и интерес кон зборообразувањето; тука вреди повторно да се спомене Марханд (Marchand), но покрај него и Жепиќ (Zerić), Адамс (Adams), Пенанен (Pennanen) и други. Во овој период забележителни се и проучувањата на зборообразувањето во рамките на трансформативната граматика, до одреден степен инспирирани од Чомски, но и независно од него; тука може да се споменат Бауерс, Гиуреску, Лејкоф, Лис, Нумејер, и Вендлер. (Bowers, 1969; Giurescu, 1972; Lakoff, 1970; Lees, 1960; Newmeyer, 1970; Vendler, 1968).

Од неодамна, зборообразувањето е тема на интерес и проучување на многу лингвисти, кои го разгледуваат и разработуваат од различни аспекти, на пример, од фонолошка гледна точка – Хал и Лајтнер (Halle, 1973; Lightner, 1975); од синтактичка гледна точка – Џакендоф; Ропер и Сигел (Jackendoff, 1975; Roeper & Siegel, 1978); и од семантичка гледна точка – Лич; Лајонс (Leech, 1974; Lyons, 1977). Додека повеќето лингвисти што

³ Кус, но прегледен приказ на пристапот на Марханд дава Dieter Kastovsky, “Hans Marchand and the Marchandians”, in Štekauer P. & Lieber R. (eds.) *Handbook of Word-Formation. Studies in Natural Language and Linguistic Theory vol. 64*. Springer, Dordrecht, 2006.

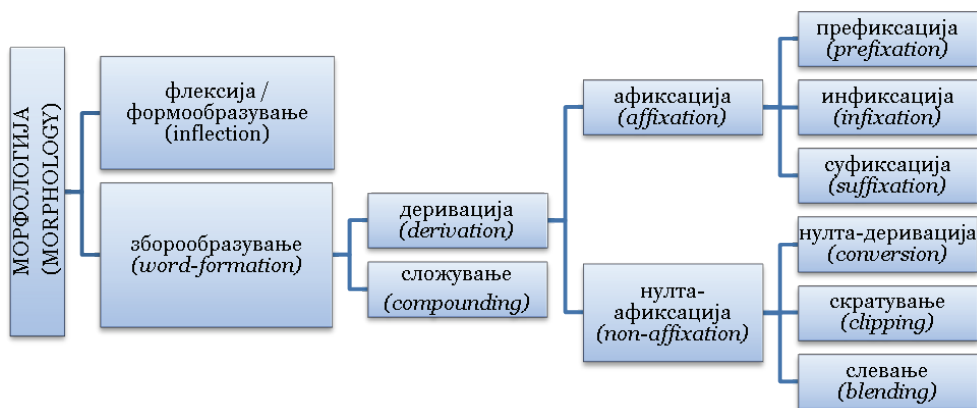
се занимаваат со оваа проблематика од доцните 50. години го користат материјалот од зборообразувањето за да ги поткрепат сопствените теоретски гледишта, од друга страна, се зголемува и бројот на лингвисти кои прво и првенствено се заинтересирани за тоа како зборообразувањето воопшто се одразува врз јазикот. Споредени со традиционалните лингвисти од трансформативната граматика, овие лингвисти се теоретски поразновидни во својот пристап, што е само уште еден доказ дека, кога станува збор за оваа област од лингвистиката, не постои голема согласност во врска со теоретските основи.

Од сè што беше кажано претходно, може да се заклучи дека проучувањата во зборообразувањето, барем во овој момент, се наоѓаат во речиси конфузна состојба. Не постои една прифатена доктрина, па лингвистите се во голема мера оставени сами на себе; во текот на своите истражувања тие треба самостојно да развијат сопствена теорија и сопствени процедури. Теоретичарите во оваа област се исправени пред предизвик зашто голем дел од дескриптивните студии за зборообразувањето избегнуваат да се занимаваат со некои позначајни теоретски концепти, како, на пример, концептот за продуктивноста. Па, сепак, и покрај сите тешкотии и нејаснотии, проучувањата за и во зборообразувањето се во пораст, а лингвистите покажуваат подготвеност да комбинираат различни теоретски гледишта во своите истражувања, да комбинираат синхронија и дијахронија, морфологија и фонологија, синтакса и семантика. Всушност, се чини дека таа „крстосница“ што зборообразувањето ја поседува во својата природа, каде што се среќаваат толку многу аспекти од лингвистиката, е токму она што привлекува сè поголем број лингвисти кон оваа област.

Ако ја прифатиме како појдовна точка поставката дека јазикот е систем во кој владеат правила, тогаш би требало да можеме да одговориме на прашањето – на кој начин зборовите во еден јазик се поврзани со други зборови и како јазикот им дозволува на говорителите да образуваат, односно да обликуваат нови зборови.

Процесите на зборообразување не му се многу достапни на обичниот роден говорител, а оваа гранка досега не им била најпривлечна на лингвистите, и тоа од две причини: прво, како резултат на својата поврзаност со нелингвистичкиот свет на предмети и идеи кои зборовите ги дефинираат, и второ, поради позицијата што ја има помеѓу дескриптивните и историските проучувања.

Зборообразувањето како гранка од морфологијата може да се прикаже на следниот начин:

Основна класификација на морфологијата

Различните зборообразувачки процеси се меѓусебно поврзани. Правилата во оваа граматичка гранка – иако се поапстрактни и потешко се формулираат од синтактичките – сепак постојат, а служат за да ги објаснат појавите кај новите зборови, како и да објаснат зошто одредени облици се неизведливи и невозможни.

Според Ароноф, правилата во зборообразувањето не се задолжителни, што значи дека секогаш е можно да се избегне употреба на еден зборообразувачки процес (Aronoff, 1976: 35). Ова типично би се случило со описно изразување, наместо со поимот што би се формирал преку зборообразување. Онаму каде главниот збор е именка, описот би се јавил во релативна дел-реченица, а онаму каде главниот збор е глагол, описот би се јавил во прилог, еден или повеќе.⁴

Честа појава во однос на именките е тоа што одредена именска фраза може да стане прифатена како именка и без да подлежи на некој зборообразувачки процес; така, иако се согласува со сите правила што се однесуваат на една именска фраза, таа се користи како лексема, а, како што е случај со лексемите, не е прифатливо да се прераспределуваат нејзините елементи. Иако одредена именска фраза може да се преформулира синтактички, и тоа да се смета за прифатлива варијанта, семантичката поврзаност и доследност во секој случај би се изгубиле во синтактичкиот контекст.

⁴ Така, наместо да се употреби зборот *arrestee* (уришворениош), би се употребила описната фраза *the person who was arrested* (оној кој беше уришворен). Сѝ. Wambaugh, 1975: 61.

Неспорно е дека лексиконот на еден јазик значително се збогатува со примена на разни зборообразувачки процеси. Некои јазици се поотворени кон овие зборообразувачки тенденции, некои не се толку, а колку повеќе зборообразувачки процеси се во игра, толку побогат ќе биде и јазикот во однос на зборовниот фонд. Англискиот јазик е пример каде зборообразувањето е сразмерно активна дејност, а ова се однесува и на македонскиот јазик, иако не до таа мера како што е во англискиот.

Деривација (Derivation) – Како што спомнавме погоре, зборообразувањето претставува процес кој овозможува збогатување на зборовниот фонд на еден јазик и ги проучува конструкциите на изведените зборови; значи, станува збор за *деривација*, односно *деривациска морфологија*. Од друга страна, *флексијата* предизвикува преобразување на зборовните единици како членови на изразот. Во првиот процес, во употреба се јавуваат морфемите – деривациски афикси – кои имаат зборообразувачки карактер и семантичка функција, а во вториот процес се јавуваат морфемите – флективни афикси – кои имаат граматичка природа, односно синтактичка функција.

Флективниите афикси, т. е. *наставки* означуваат граматички врски; тие не ја менуваат граматичката категорија на основата на која се додаваат, односно зборовите образуваат една единствена парадигма (на пример, *walk, walks, walked*). Иако во англискиот јазик нема многу флективни наставки, бидејќи граматичките информации почесто се пренесуваат преку помошните зборови и прилично фиксниот збороред, следните наставки, сепак, сè уште постојат: -'s, со што се означува посесивност, а со тек на време се има развиено во *кличка*;[□] -s, со што се означува трето лице еднина; -ed, за минато време; -ed/-en, за минат партицип; герунд, односно глаголска именка со -ing; -s, за множина; сегашен партицип, односно сегашно трајно време со -ing; -est, за суперлативни облици; и -er, за компаративни облици.

Флективниот процес резултира со поинаков облик од истиот збор (на пример *nations, nationals*), додека, пак, деривативниот резултира со нов збор (на пример *nation* → *national*).

Значи, еден од позначајните аспекти во развојот на зборообразувањето е токму појавата на нови сложени зборови, создадени според добро утврдени и продуктивни схеми. Таквиот зборообразувачки процес – кој се смета за прилично продуктивен не само во англискиот јазик туку и во повеќето други јазици – наречен *деривација*, претставува процес со кој се создаваат нови зборови преку додавање афикси на веќе постојни зборови.

Од синхрониска гледна точка, поимот деривација претставува процес со кој се проширува значењето на еден слободен или зависен облик, познат како *основа*. Ако основата на зборот е зависна, тогаш додавање на деривацискиот афикс станува неопходно за таа да стане збор. Логично следува дека со деривациските суфикси зависните основи стекнуваат членство во дадена зборовна група. Од друга страна, ако основата е независна, додавањето суфикс не мора да резултира со промена на зборовната група. Несомнено е дека кај значењето на основата на зборот и изведенката мора да постои одредена поврзаност, односно сличност: значи, изведениот збор, односно *изведенкаџа*, во најголем број случаи се смета за продолжение на значењето на основата на зборот. Сепак, кога велиме дека деривацијата се состои од додавање суфикс на основата, не смееме да забораваме дека не мора секогаш да постои изоморфизам меѓу морфемските и семантичките структури на еден збор. Така, на пример, иако зборовите *democratic, diplomatic, aristocratic* навидум морфолошки изгледаат дека се составени од основите *democrat-, diplomat-, aristocrat-*, плус суфиксот *-ic*, значењето на овие придавки, всушност, не се анализира така; имено, тие немаат значење ‘поврзано со *democrats, diplomats, aristocrats* (*демокраџи, дијломаџи, аристокраџи*)’, туку нивното значење е ‘поврзано со *democracy, diplomacy, aristocracy* (*демокраџија, дијломаџија, аристокраџија*)’.

Ова е само еден пример каде се гледа разновидната и разиграната природа на зборовите; во јазикот има уште многу вакви појави интересни за проучување, како што може да се види од зборообразувачките процеси кои следуваат.

Сложување (Compounding) – Значи, неспорно е дека постојат повеќе зборообразувачки процеси кои се повеќе или помалку продуктивни, а англискиот јазик ги употребува речиси сите. Уште еден прилично продуктивен начин во образувањето нови зборови е процесот на *сложување*, а вообичаениот начин на класифицирање сложенки е според функцијата што ја имаат во реченицата како именки, глаголи, придавки, итн. Поткласифицирањето на сложенките може да се изведе на повеќе начини, на пример по зборовните групи на единиците што ја сочинуваат сложенката, по семантичките класи, по претпоставените скриени оператори што ги поврзуваат двата елемента, како и по претпоставената скриена синтактичка функција. Поголемиот дел сложенки во англискиот јазик се именки; ова се однесува и на единиците што се состојат од повеќе од два елемента, и во тој случај најчесто станува збор за зборови изведени за дадена пригода.

Кога станува збор за сложенките, во игра се повеќе комбинации. Имено, постојат *сложени именки*, каде најбројна подгрупа е комбинацијата *именка + именка*, во која може да се издвојат голем број семантички релации, како и различни синтактички схеми. Во овој вид сложенки се јавуваат и комбинациите *џлаџол + именка*, *именка + џлаџол*, *џлаџол + џлаџол*, *ѝридавка + именка*, *чесѝичка + именка*, *ѝрилоџ + именка*, *џлаџол + чесѝичка* и *фразни сложенки*.

Кај сложенките постои и група *сложени џлаџоли*, која е прилично ретка зашто во англискиот јазик поголемиот број сложени глаголи не се образуваат со спојување на две лексеми за да се обликува нов глагол, туку со регресивна деривација или со конверзија – т. е. нулта деривација – од сложени именки. Подгрупи на ваквите сложенки се комбинациите *именка + џлаџол*, *џлаџол + именка*, *џлаџол + џлаџол*, *ѝридавка + џлаџол*, *чесѝичка + џлаџол*, *ѝридавка + именка* и *именка + именка*.

Постојат и *сложени ѝридавки*, кои се образуваат преку бројни различни комбинации, на пример: *именка + ѝридавка*, *џлаџол + ѝридавка*, *ѝридавка + ѝридавка*, *ѝрилоџ + ѝридавка*, *именка + именка*, *џлаџол + именка*, *ѝридавка + именка*, *чесѝичка + именка*, *именка + џлаџол*, *џлаџол + џлаџол*, *ѝридавка / ѝрилоџ + џлаџол* и *џлаџол + чесѝичка*.

Во врска со групата сложенки, може да се спомене и постоењето на *сложени ѝрилози*, кои најчесто се образуваат со додавање на суфиксот *-ly* на сложените придавки; сложенки, пак, составени од други зборовни групи, на пример *сложени ѝредлози*, *сложени заменки* и *сложени сврзници*, се прилично ретки и имаат прилично ниска продуктивност.

Постојат сложенки каде главен образувачки мотив е римата што постои меѓу двете единици. Поголемиот дел сложенки од овој вид се сложени именки, составени од две именки, како и сложенки чие образување е мотивирано од појавата на аблаут, односно од промената или замената на вокал кај двете единици. Вториот случај не е толку продуктивен како првиот, а најчесто се јавува во зборови што се образуваат за дадена пригода.

Друг вид сложенки се т. н. *неокласични сложенки*. Тука станува збор за прилично продуктивен зборообразувачки процес, во кој одредени облици на одредени места се однесуваат како афикси, но се чини дека се поинакви од афиксите во други сфери од нивната појава. Овие облици најчесто имаат грчко или латинско потекло; тука може да се споменат облиците како *astro-*, *electro-*, *hydro-*, *-crat*, *-naut*, *-phile* и *-phobe*. Она што навестува дека овие облици треба да се сметаат за афикси е фактот што тие честопати се додаваат на лексеми, како и секој друг афикс. Од друга страна, има и примери кои му противечат на ова, т. е. може да се јават лек-

семи составени од префикс и суфикс, но без корен – а самата идеја дека префикс и суфикс може да се јават заедно без корен е контрадикторна, зашто афиксите честопати се дефинираат според нивната способност да стојат заедно со основи, кои содржат корен.

Нулта деривација (Conversion) – Друг прилично продуктивен зборообразувачки процес во англискиот јазик е *нулта деривација*, односно *конверзија* – процес со кој се изведуваат нови зборови преку нулта афиксација, односно без појава на морфолошки маркери. Се чини дека нема морфолошки ограничувања во однос на тоа кои облици може да подлегнат на нулта деривација, така што сложенки, изведени зборови, акроними, слеани зборови, скратени зборови и прости, т. е. неизведени зборови се сите прифатливи облици за овој процес. Исто така, на овој зборообразувачки процес може да подлегнат сите зборовни групи, а тој може да образува зборови од речиси секоја зборовна група, особено од отворените зборовни групи (именки, глаголи, придавки, прилози). Ова упатува на заклучок дека, кога станува збор за овој начин на зборообразување, не постојат некои правила, на пример, правила со кои општи именки би станале глаголи или од придавки би се образувале именки, туку дека се работи за сосема слободен процес и дека секоја лексема може да биде предмет на нулта деривација доколку се јави потреба за тоа. Секако, не може да се каже дека не постојат никакви ограничувања; пример за ова е дека изведени именки ретко се јавуваат во овој зборообразувачки процес, а особено не се конвертираат во глаголи. Значи, иако теоретски нема ограничувања во однос на зборовните групи кои може да се најдат како предмет на нулта деривација, во секој случај, на овој начин најчесто се изведуваат глаголи од именки и обратно (како резултат на тоа што во англискиот јазик основните облици на именките и глаголите во голем број случаи се идентични), а можат да се изведат и придавки од именки (зборот кој се јавува како модификатор на една именка е по именка, а по функција придавка), како и глаголи од придавки.

Високото ниво на продуктивност на овој зборообразувачки процес може да се сфати како отстранување на разликите меѓу зборовните групи во англискиот јазик и водење кон еден систем во кој постојат затворени класи, на пример предлози, и една отворена група што се состои од лексички единици кои може да се користат по потреба. Всушност, таков потег може да се смета за тенденција во правец на оттргнување од синтетичкиот карактер и приближување кон аналитичкиот карактер, појава што е прилично типична за историјата на англискиот јазик во текот на последниот милениум.

Ваквата појава, каде еден збор може да им припаѓа на две или повеќе различни зборовни групи без притоа да го смени својот облик, е особено карактеристична за англискиот јазик, а најчесто е невозможна кај јазици кои имаат граматички род, деклинации или конјугации. Овој деривациски зборообразувачки процес се карактеризира со промена на зборовната група на еден збор, но без формални морфолошки промени – односно деривацискиот афикс кој се додава на основата е фонолошки празен. Гореспоменатиот зборообразувачки процес, иако досега не се сметаше за еден од главните начини со кои се зголемува и збогатува фондот на зборови во англискиот јазик, сепак, во последно време зема сè поголем замав и станува сè попродуктивен, а истото се случува и во македонскиот јазик.

Регресивна деривација (Back formation) – *Регресивна деривација* претставува уште еден зборообразувачки процес кој, со оглед на новите податоци што ни се на располагање, може да се објасни како образување нови лексеми со бришење на постојни или претпоставени афикси во подолги зборови; во тој случај, можеби ќе се смета и како посебен вид на *скрајување*, друг начин со кој се образуваат зборови. Според Пенанен, 87 % од примерите за регресивна деривација се глаголи; тој го објаснува ова со фактот што глаголите „имаат поширок спектар на изведени зборови околу нив“ од која било друга зборовна група, и на тој начин се зголемуваат можностите да се случи регресивна деривација кај глагол (Penanen, 1975: 217).

Во научната литература не ретко се потенцира фактот дека овој начин на зборообразување има првенствено дијахрониско значење, но, сепак, вреди да се нагласи и тоа дека регресивната деривација е синхрониски продуктивен зборообразувачки процес.

Скрајување (Clipping) – Како што беше споменато погоре, *скрајување* е уште еден начин со кој се образуваат нови зборови, а спаѓа во групата непредвидливи зборообразувачки процеси. Ароноф ги групира зборовите што се образуваат на овој начин како „чудни“ и наведува дека тие во одредена мера зависат од ортографијата, па затоа не може да се универзални, бидејќи ортографијата не може да е предуслов за лингвистичко однесување (Aronoff, 1976: 20). И покрај тоа што зборовите образувани на овој начин се сметаат за „чудни“, тие се толку чести во англискиот јазик што нема потреба да се сметаат за невообичаени образувања. Кај нив е забележителен фактот што, од аспект на генеративната граматика, воопшто не е јасно дали облиците на овие зборови може да се предвидат според одредени правила; ако може да се предвидат, тогаш правилата ќе мора да земат предвид еден поширок спектар фактори во споредба со

другите зборообразувачки правила. Значи, кога се образуваат нови зборови по пат на *скрајување*, една лексема – независно дали е проста или сложена – се крати, а во исто време го задржува своето значење и останува член на истата зборовна група, што значи дека честопати промената на новообразуваните зборови е на стилистичко ниво.

Слевање (Blending) – Уште еден начин со кој се образуваат нови зборови, а спаѓа во групата непредвидливи зборообразувачки тенденции, е процесот *слевање*. Резултат на слевањето се *слеани зборови*, кои може да се јават кога една лексема се образува од делови на два или повеќе збора, и тоа така што не се дозволува транспарентна анализа на помали облици. Постојат и слеани зборови во кои зборовите чии основи се употребуваат во новиот облик се целосно присутни – иако се јавува и преклопување, а тоа преклопување може да е во однос на изговорот, на ортографијата или и на изговорот и на ортографијата. Третиот вид слеани зборови се лексеми кои навидум може да подлежат на анализа во однос на други зборообразувачки процеси, особено како неокласични сложенки. Последниот вид слеани зборови се оние чиј статус тешко може да се определи, односно облици што функционираат како слеани зборови, но кои целосно задржуваат една од двете основи, па не е јасно дали се слеани зборови или, пак, сложенки во кои се јавува скратување и една непроменета лексема.

Општо земено, иако слевањето е продуктивен начин на зборообразување во современиот англиски јазик, категоријата слеани зборови во литературен и научен контекст не е многу јасно дефинирана, па слевањето може да се разлее во категориите *сложување*, *неокласични сложенки*, *афиксација*, *скрајување*, па дури и *акронимија*.⁵

Зборообразувањето е мошне значаен сегмент од јазикот, кој не исправа пред многу дилеми и недоследности. За секое правило во него постои исклучок (или, најчесто, исклучоци); затоа е мошне тешко и неблагодар-

⁵ Поимот *клитика* се однесува на форма која е слична на збор, но не може независно да се јави во еден исказ поради тоа што е фонолошки зависна од соседниот збор во дадената граматичка структура. Како пример за клитични форми може да се наведат скратените форми на глаголот *be* во англискиот јазик – *I'm* и *he's*. Во англискиот и во францускиот јазик и членовите понекогаш се сметаат за клитични форми, како, на пример, определениот член *the* во англискиот јазик, кој не може независно да се јави во еден исказ, иако, од друга страна, пак, родените говорители би се определиле да ја класифицираат оваа форма како *збор*. Во овој контекст, *ипроклитички форми* се оние кои се зависни од зборот што следува (како што е случајот со членовите), додека *енклитички форми* се оние кои се зависни од зборот што претходи (како што е случајот со додавање на одредени заменки на крајот на глаголот, како, на пример, во францускиот и во шпанскиот јазик).

но да се наметнуваат строги правила во врска со начинот на кој се зголемува зборовниот фонд на еден јазик.

И покрај сите истражувања на бројни и еминентни лингвисти, како и значајниот напредок постигнат во проучувањата за зборообразувањето, сепак, Моч, со право, ги цитира зборовите на Фон Хумболт (von Humboldt) дека зборообразувањето „го претставува најдлабокиот и најтаинствениот дел од јазикот“ (Motsch, 1977: 201). Наспроти сите напори за детална анализа на овој значаен сегмент, проучувањата за зборообразувањето – уште од времето кога древните граматичари го опишувале санскритот – сè уште се наоѓаат во релативно рана фаза, а зборообразувањето сè уште претставува „најтаинствен“ дел од јазичните проучувања.

Постојат повеќе причини зошто ова е така. Најпрвин, тука се бројните прашања за коишто сè уште нема одговор; тие подразбираат не само проучувања на одделни зборообразувачки процеси туку и на општи теми од теоретска гледна точка. Можеби најважното прашање во овој сегмент од јазикот се однесува на неправилната природа на зборообразувањето, односно на дилемата – до кој степен може да се каже дека правилата се тие што управуваат со зборообразувачките процеси.

Со статусот на лингва франка што го има, англискиот јазик има огромен фонд зборови, фонд составен на различни начини – од позајмување до зборообразување. Поради својот статус, англискиот јазик е под различни влијанија, а тоа е и една од причините зошто има толку разновидни зборови, како и зошто е толку отворен кон примање и образување нови. Зборовниот фонд на македонскиот јазик, од друга страна, не е толку голем како англискиот, но, сепак, е под влијание на светските трендови, па и кај него се забележува зголемена појава на разни зборообразувачки процеси. Со самиот факт што живееме во време кога комуникацијата ни е максимално олеснета и достапна, кога границите во секој поглед се отстрануваат, невозможно е јазикот да остане имун и непроменет. Најголемите промени се јавуваат во разговорниот стил, особено како резултат на слободата во креирањето и експериментирањето со нови облици.

Прашањата кои неодминливо испливуваат на површина се: а) дали зборообразувачките процеси, всушност, се управувани од правила; и б) дали зборообразувачките процеси во основа се неправилни. Се претпоставува дека во зборообразувањето постојат правила, но тие се сложени и далеку од очигледни; дериватите кои навидум не се образувани според правило мора да се образувани според некој друг процес што го дозволува тоа, на пример според аналогија. Теоријата заснована врз аналогијата и теоријата заснована врз продуктивноста управувана од прави-

ла може да се сметаат за еквивалентни во поглед на резултатите, но не и во поглед на импликациите што ги имаат; останува фактот дека секогаш ќе биде возможно да се понуди модел за одреден вид образување по аналогија, но нема секогаш да биде возможно да се понуди правило со кое би се објаснил секој вид образување.

Во крајна линија, неспорно е дека одредени сегменти од зборообразувањето воопшто не се управувани од правила, и дека постојат бројни образувања кои не се (до)објаснети, како и облици што не се образувани според вообичаените правила, па за нив не може да се даде генерална определба. Некои зборообразувачки процеси, на пример акронимијата, скратувањето и слевањето, подлежат на одредени генерални определници; па, сепак, честопати се случува тие да се засноваат врз одредени појави како еуфонија, односно хармонизирање на звуците, што потешко може да се опише и да се објасни. Во сите вакви случаи се нуди објаснување дека примерите претставуваат исклучок од општата природа на зборообразувањето, која во основа е правилна, и се, всушност, повеќе креативни, одошто продуктивни решенија.⁶

Друг можен приод кон подетално проучување на зборообразувањето може да биде психолошкото тестирање, каде резултатите би понудиле одговор на прашањето за начинот на кој говорителите го користат зборообразувањето. Во овој контекст, би вредело да се спекулира и дали корисниците на јазикот работат по аналогија, додека лингвистите ги толкуваат нивните решенија во рамките на правила. Во секој случај, неспорно е дека на полето на зборообразувањето има уште многу да се истражува; тоа пак, од своја страна, нуди можност и шанса за значајни и плодни лингвистички истражувања, предизвик на кој се нафаќаат сè поголем број лингвисти.

Библиографија

- Adams, B. (2002). *Introduction to Modern English Word-Formation*⁵. London: Routledge.
- Aronoff, M. (1976). *Word Formation in Generative Grammar*. Massachusetts. The MIT Press.
- Bloomfield, L. (1935). *Language*. New York. Henry Holt.

⁶ Секако, треба да се земе предвид и интересниот пристап на Seidenberg и Gonnerman (2000), кои воопшто не ја поставуваат својата методологија врз односот правило – исклучок, туку зборуваат за повеќе (квази)правила, кои се врзуваат за една иста работа не поради некаква *a priori* органска поврзаност, туку со едноставна дијахрониска конвергенција, па во таа смисла ја објаснуваат и деривациската морфологија како конвергенција на разнолики ортографски, фонолошки и семантички кодови.

- Bowers, J. (1975). "Adjectives and Adverbs in English", *Foundations of Language* 13, pp.529–562.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. Mouton de Gruyter, Gravenhage, Netherlands.
- Cowie, C. S. (1999). *Diachronic word-formation: a corpus-based study of derived nominalizations in the history of English*. (Doctoral thesis). <https://doi.org/10.17863/CAM.16202>
- Čermák, F. (1996). "Synchrony and Diachrony Revisited: Was R. Jakobson and the Prague Circle Right in Their Criticism Of De Saussure?" *Folia Linguistica Historica* 17.1–2, 29–40.
- Fisiak, J. (1985). „Historical Semantics; Historical Word-Formation". *Papers of the International Conference on Historical Semantics and Historical Word Formation, Held at Błażejewko, Poland, 28–31 March 1984*. Berlin: Mouton
- Giurescu, C C. (1972). *The Making of the Romanian People and Language*. Bucharest: Meridiane Publishing House.
- Halle, M. (1973). "Prolegomena to a Theory of Word Formation", *Linguistic Inquiry* Volume 4, Number 1, pp. 3–16.
- Jackendoff, R. (1975). Morphological and semantic regularities in the lexicon, *Language* 51, pp. 639-671.
- Jespersen, O. (1942). *A Modern English Grammar on Historical Principles*, Part VI, *Morphology*, London. Allen and Unwin.
- Kastovsky, D. (2006). "Hans Marchand and the Marchandians", in Štekauer P. & Lieber R. (eds.) *Handbook of Word-Formation. Studies in Natural Language and Linguistic Theory vol. 64*. Dordrecht: Springer.
- Koziol, H. (1937). *Handbuch der englischen Wortbildungslehre*, Heidelberg: Winter 1937. XII, 260 S. 8°.
- Lakoff, G. (1970). "Linguistics and natural logic", *Synthese* 22 (1–2), pp. 151–271.
- Leech, G. (1974). *Semantics*, New York: Penguin.
- Lees, R. B. (1960). *The grammar of English nominalizations*, The Hague. Mouton.
- Lightner, T. M. (1975). The Role of Derivational Morphology in Generative Grammar, *Language* 51 (3), pp.617–638.
- Lyons, J. (1981). *Language and Linguistics. An Introduction*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Marchand, H. (1960). *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation*. Beck/Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Motsch, W. (1977). "Ein Plädoyer für die Beschreibung von Wortbildungen auf der Grundlage des Lexikons", in H. Brekle & D. Kastovsky (eds.), *Perspektiven der Wortbildungsforschung*, Beiträge zum Wuppertaler Wortbildungskolloquium, Bouvier, Bonn, pp. 180–202.
- Newmeyer, F. J. (1970). "On the alleged boundary between syntax and semantics", *Foundations of Language* 6, pp. 178–186.
- Pennanen, E. V. (1975). What Happens in Back-formation?, in. Hovdhaugen, Even (ed.) *Papers from the Second Scandinavian Conference of Linguistics*, Oslo University, Department of Linguistics, pp. 216–299.

- Roeper, T. & Siegel, M. (1978). "A lexical transformation for verbal compounds", *Linguistic Inquiry* Vol. 9, pp.199–260.
- Seidenberg, M. S. & Gonnerman, L. M. (2000). "Explaining derivational morphology as the convergence of codes". *Trends in Cognitive Sciences*, 4(9), 353–361.
- Vendler, Z. (1968). *Adjectives and Nominalizations*, The Hague: Mouton.
- Wambaugh, J. (1975). *The Choirboys*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Билјана Наумоска-Саракинска

**УЛОГАТА И РАЗВОЈОТ НА ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО
ПРОУЧУВАЊЕТО НА ЈАЗИЧНИТЕ ПРОМЕНИ СО ПРЕГЛЕД НА
НАЈПРОДУКТИВНИТЕ ЗБОРООБРАЗУВАЧКИ ПРОЦЕСИ ВО
АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК**

Abstract

Language, as a system of words, is affected by numerous cultural and social influences, and, as such, is constantly changing and evolving. These changes take place over a period of time and they are, to an extent, related: they do not happen without reason, and without any consequences. For this reason, a given language undergoes significant changes during its growth and development, and not just from one period of its history to another, but, also within one and the same stadium, i.e., phase of its evolution. The reasons for the appearance, as well as the use of certain forms and constructions in a given language may well be located in a previous phase of its development; in other words, something that may have been a regular occurrence in the past may now be random and isolated, an exception to some current rule. This paper takes a look at the role and development of the discipline of word formation in connection with the study of linguistic changes and provides a brief overview and analysis of the most productive word formation processes in English.

Клучни зборови: зборообразувачки процеси, морфологија, (нулта/регресивна) деривација, сложување, скратување, спојување